

Justitiedepartementet
Stockholm 20250514

Yttrande över slutbetänkandet av Utredningen om skärpta regler för unga lagöverträdare - Straffbarhetsåldern (SOU 2025:11)

Riksförbundet frivilliga samhällsarbetare, RFS, har som remissinstans beretts möjlighet att yttra sig över rubricerad utredning.

Om RFS

Vi har medlemmar med lagreglerade frivilliguppdrag som innefattar biträdande övervakare i kriminalvården och besökare på anstalt och häkte. Vi har också medlemmar som är kontaktperson, kontaktfamilj, stödfamilj, stödperson, god man, förvaltare, god man för ensamkommande barn, medförmyndare, särskilt förordnad förmyndare och särskilt förordnad vårdnadshavare. Frivilliga samhällsarbetare är ett samlingsnamn för personer som tar sig an lagreglerade frivilliguppdrag. Vår erfarenhet är att stöd från ideella krafter inom ramen för påföljder och sociala biståndsinsatser spelar en betydande roll såväl för den enskilda klienten/brukaren som för uppdragstagare och demokratin i stort.

Straffbarhetsåldern

Utifrån förbundets expertkunskap om lagreglerade frivilliguppdrag har vi valt att koncentrera vårt svar till de delar som kan komma att påverka de uppdrag som vårt förbund representerar. Vi vill särskilt lyfta förslaget om sänkt straffbarhetsålder. RFS motsätter sig förslag om ändringar om förslag om sänkt straffbarhetsålder. För Sverige visar både självrapporportuppgifter om brott och kriminalstatistiken att ungdomars delaktighet i brott har minskat sedan 1990-talet (Brå 2024. *Forskning om ålder och brott samt dess betydelse för brottsprevention* <https://bra.se/rapporter/arkiv/2024-02-28-forskning-om-alder-och-brott-samt-dess-betydelse-for-brottsprevention>).

Unga befinner sig i utveckling där en stor andel av alla unga lagöverträdare begår en eller ett par relativt sett mindre allvarliga brott för att sedan inte återfalla. Utredningen förslår då ett litet antal barn begår allvarliga brott motiverar en särskild reglering om sänkt straffbarhetsålder som bara träffar de barn som begår allvarliga brott.

Det finns en påtaglig risk att en sänkt straffbarhetsålder bidrar till negativa konsekvenser och till en ogynnsam utveckling med risk för ökning i barnbrottslighet. Ökning av barnbrottslighet kommer att få långsiktiga konsekvenser. Dygnskostnaden per anstaltsplats beräknas till 12 900 kronor. RFS är övertygad att långsiktiga lösningar och orsakerna till att människor begår brott kan komma att försvinna i en dimma av kortsiktighet som inte gör något åt problemen. Framväxten av det extremt straffande samhället med en rad repressiva åtgärder som genomförts och planerar att genomföras innebär en höjd repressionsnivå. Utredningen brister i vad förslagen kan komma att få för konsekvenser för de barn som berörs. Utredningen konstaterar att en generell sänkning av straffbarhetsåldern inte kan förväntas leda till minskad brottslighet. Inte heller har utredningen diskuterat brottspreventiv synpunkt när det gäller straffrättsliga påföljder i relation till sociala insatser. Det är en villfarelse att det inte vidtas några åtgärder alls för barn som begår brott under 15 år.

Utvärdering som gjordes av den tillfälligt sänkta straffmyndighetsåldern i Danmark åren 2010–2012 förde med sig att straffrättsligt ingripande kan bidra till barns utanförskap och öka risken för återfall i brott. Kan Sverige lära sig något av Danmark? Straffbarhetsåldern är 15 år i alla de nordiska länderna. Straff kan öka risken för en kriminell identitet och livsstil. Stigmatiseringseffekter kan sätta igång en spiral av negativa identitetsprocesser. Att slå fast tidigt avvikande beteende kan innebära att barnet tidigare stämplas som brottsling. Barn är känsliga för bestraffning, vilket kan påverka barnets utveckling där också risken för återfall i brott behöver belysas. Registrering i belastningsregister kan också påverka framtida livsmöjligheter för barnet. Ökad repression i form av frihetsberövande påföljder ökar risken för återfall i brott (se bl.a. SOU 2018:85 s. 207 f. och 261). En partiell eller generell sänkning av straffbarhetsålder riskerar att ännu yngre barn engageras att begå brott. Utredningen förslag riskerar också förutsägbarheten för att kunna förstå vilka handlingar som är straffria och vilka som kan leda till åtal och påföljd där då barn som inte uppfattas förstå sina handlingar på grund av omognad ändå döms för brott. Straffsystemet grundläggande princip är påföljder som står i proportion till brottet med förutsägbarhet och ett rättvist straffsystem.

Det finns inga belägg för att en sänkning av straffbarhetsåldern minskar incitamenten för kriminella nätverk att använda och utnyttja sig av barn för att begå grova brott. Utredningen framhäver några exempel på allvarlig brottslighet från Polismyndigheten i en punktlista och

exempel från ett antal domar. RFS vill framhäva att exemplen inte är representativa för verkligheten. Antalet lagföringar för så allvarliga brott generellt är få i åldersgruppen och bedömningar om brottens utveckling behöver tolkas försiktig. Allvarlig brottslighet är inte en egen förklaring. Proportionalitetsprincipen ska inte avgöras av kunden.

Förenta Nationernas kommitté för barnets rättigheter (Barnrättskommittén) har också rekommenderat Sverige att säkerställa att konsekvensanalyser med utgångspunkt i barns rättigheter är en integrerad del av utredningar som föregår ny lagstiftning (se CRC/C/SWE/CO/6–7 6 b). Förslagen är undermåliga och ogenomtänkta samt saknar resultat som ändringar kan förväntas leda till. Det har vidare inte funnits stöd i empiri och erfarenhet för att skärpta påföljder för barn (SOU 2018:85, s. 15 och 199). Det finns inget vetenskapligt stöd för en minskning av straffbarhetsåldern skulle leda till minskad brottslighet. Ingen ny kunskap om barns utveckling har presenterats av utredningen om att en 14-åring ska anses mogen att kunna dömas för brott.

Barnrättskommittén framhäver att reaktionen på brott alltid ska stå i proportion inte bara till brottets omständigheter och svårhetsgrad, utan till andra faktorer som barnets ålder, barnets mindre straffrättsliga ansvar, barnets omständigheter och behov, liksom till samhällets olika behov, i synnerhet de långsiktiga. Barnets bästa ska ges tyngd och behovet av barnets återanpassning i samhället (allmän kommentar nr 24 [2019], s. 73, 76-78 och 89). Att sänka straffbarhetsåldern underminerar barns rättigheter då utredningen bortser från konventionens fokus på rehabilitering och återanpassning i stället för straff. Barnrättsystemets legitimitet riskeras genom hur Sverige ser på respekten av internationella konventionsåtaganden. RSF vill framhäva att barn är rättighetsbärare med icke-förhandlingsbara skydds rättigheter. RSF ser risker med att utredningen inte tagit hänsyn till barns rättigheter. Barnrättskommittén har rekommenderat Sverige att inte sänka straffbarhetålder under 15 år (allmän kommentar nr 24 [2019], p. 22). Barnrättskommittén har också framfört oro över att två olika nationella system för straffbarhetålder beroende på brottets allvar inte baseras på rationell kunskap om barns utveckling utan ifrån påtryckningar från allmänheten. Avrådan framhävs också utifrån den lägre åldersgränsen och en individuell bedömning av barnets mognad (allmän kommentar nr 24 [2019], p. 21 f.). Nuvarande straffbarhetsåldern har under lång tid ansetts vara väl avvägd, både i förhållande till barns utveckling och till intresset av att så långt som möjligt skydda dem från onödiga straffrättsliga in gripanden.

Straffmaximum för unga lagöverträdare

Utredningen föreslår att reglerna ska skärpas på så sätt att bestämmelserna om svåraste straff för brott som någon har begått innan hen fyllt 18 år tas bort. I stället införs ett förbud mot att döma någon till fängelse på livstid för brott som har begåtts innan hen har fyllt 18 år. RSF motsätter sig förslag om ändringar av straffmaximum för barn. Varför ska barn särbehandlas i straffsystemet och vad händer om barn jämföras med vuxna? Barn är under utveckling där barn bygger förmåga till konsekvensstänkande och impulskontroll. För barn som har frihetsberövats blir konsekvenserna mer långtgående än om en vuxen har frihetsberövats. Tanken är väl ändå inte att Sverige ska straffa barn hårdare än vuxna? Vidare är straff dyrt och det fungerar inte. Är det värt att genomföra ännu mer straffskärpningar oavsett om det leder till minskad brottslighet? Barnrättskommittén rekommenderar stater att fastställa maximistraff för barn som reflekterar principen om kortast möjliga tid, mot bakgrund av den skada och de negativa konsekvenser som ett frihetsberövande innebär för ett barns möjligheter till återanpassning i samhället (allmän kommentar nr 24 [2019], p. 77). Vid bedömningen ska det enligt kommittén ges tyngd åt vad som är bäst för barnet och behovet av barnets återanpassning i samhället. Förslaget går emot Sveriges internationella konventionsåtaganden. Frihetsberövande är skadligt för barn. Fängelse har inte någon större brottsminskande effekt, varken när det rör sig om avskräckning eller inkapacitering.

Övergripande synpunkter på betänkandet

En rad repressiva åtgärder har genomförts och planerar att genomföras, vilket innebär en höjd repressionsnivå där förslagen är svåra att överblicka i framväxten av repressionsamhället. Strängare straff gör inget för den allmänna brottsnivån i landet, vilket framgår av både forskningsläget och i flera statliga utredningar (se t.ex. SOU 2008:85, s. 255 ff. och SOU 2014:18, s. 136). Utredningen brister i vad förslagen som helhet kan komma att få för konsekvenser för personer de berör. Våldsutvecklingen måste brytas och liv behöver räddas, men Sverige får inte göra samma misstag som andra länder har fått ångra. Straff innebär kostnader och lidande med fokus på individens ansvar där straffrätten inte är tillräcklig. För att på riktigt motverka brottslighet krävs långsiktiga reformer som inte har bäring i straffrätten. På lång sikt krävs förbyggande åtgärder för att återställa likvärdigheten i skolan. Sverige

behöver också motverka ekonomiska klyftor. Arbetet med kontaktpersoner behöver öka för att stärka upp en prosocial utveckling.

Ett starkt civilsamhälle innebär förutsättningar för ett brottspreventivt arbete där civilsamhällets resurser tas tillvara på ett ansvarsfullt sätt för att stärka skyddsfaktorer. Det förebyggande arbetet behöver värnas på kort och lång sikt där civilsamhällskraften i att få in personer i samhället, hålla i förändring, trygga sysselsättning och verka för prosocial meningsfull fritid utifrån behov samt genom att skapa förutsättningar för att stärka upp så mycket det bara går.

Det finns goda skäl till att stävja riktningen mot en ständig expansion av straffrättsinstitutionerna. RFS verkar för ett inkluderande och medmänskligare samhälle. Vi stärker den som hjälper.

Jennica Simesgården
Förbundsordförande

Fredrik Nilsson
Förbundssekreterare